

הרי כל אלה, יש בהם ממש אך אין עינינו שולטות בהם, כל שכן יוצרנו יתעלה שמו, אף על פי שלא ראינוהו, הוא עצם ממש בתעצומות עוזו וכוחו, ומצוי בכל ועושה כל⁴⁵.

אוצר החכמה

[ג] ואם תאמר, אחר שאינו נראה, איך נאמין שיכולתו בכל? ⁴⁷ - הנה, דוגמא אראך, שמשביעין החרב ולא יחתוך, ואת ברזל¹ המלובן חם שלא יכווה. ואף על פי שלא ראינו שום מחיצה בין החרב והברזל ובין הגוף, יש להאמין שיש כן דבר חוצץ מלחתוך ומלשרוף, אך הוא דק מלראות⁴⁸.

44. כלומר, יש קשר מסויים בין החוטם ש'נשתל' לגוף הראשון בו היה קיים, אלא שקשר זה 'דק מלראותו' בעיני בשר.

45. כלומר, מחמת שהקב"ה 'מצוי בכל' הוא 'עושה כל', עי' להלן אות ג, ליד הערה 53 ובה.

46. לאות זו השווה את הנאמר להלן אות סב.

47. כדבריו סוף אות קודמת: "יוצרנו יתעלה שמו... ומצוי בכל ועושה כל".

48. ה'דבר חוצץ שהוא דק מלראות' הוא המלאך הממונה החוצץ ומפריד בין החרב והברזל המלובן לבין גוף האדם, והמלאך הוא 'דק מלראות', ראה להלן אות סב: "ויש ממונה בין הגוף ובין הברזל, ויש מלחש ולא ישרפו ברזל חם בידו, דע, כי הממונה מפריד בין הגוף ובין הברזל, אף על פי שאינו נראה לעין", וראה בהערות שם.

עוד לענין שהמלאך הממונה הוא זה שחוצץ בין החרב לגוף האדם, עי' ספר המלאכים, ס"ע 108: "וכן השבעות שאדם משביע בשם, או שלא ישלוט בו חרב, הרי בין חודו של חרב ובין בשר - המלאך מונעו". מלאך ממונה זה בא לחצוץ ולהגן על האדם, משום ש"על כל דבר מלאכים ממונים, ואין לך פינה בעולם שפנוי מן המלאכים השומרים, שנאמר: 'מלא כל הארץ כבודו'. והקב"ה גוזר הכל, ואחר הגזירה שולח מלאך לעסוק בדבר". כך נאמר בספר המלאכים, שם, ועי' עוד להלן

או שאר מעיינות של זב לאחר שפירשו ממנו? - ואמר, יש בו חיות עדיין. ותדע לך, שהיה אומר מורי אבי, אדם אחד חתכו לו חוטמו, והנה חתכו גם לגוי אחר את חוטמו, והנה נתחלף לו חוטמו של חבירו בשלו, וחיברו לפניו ועלתה לו ארוכה. וכשמת אותו הגוי בעל החוטם, אז נפלה לזה החוטם. הרי אתה רואה שיש חיות באיברי האדם, ואפילו כשהן מופרשין" (פירושי התורה לר"י החסיד, ויקרא טו ח, עמ' 144; עבסח"א, עמ' 25, אות לא; מושב זקנים, ויקרא טו ח, עמ' שטו, בשינויי לשון).

גם רבי יוסף שלמה הרופא (=היש"ר) מקנדיאה, הזכיר תופעה זו אך אינו מסכים באמיתותה, שבעיניו "אלה רחוקים מן השכל". הוא כותב בספר אילם, חלק מעין חתום, אודסה תרכ"ד, עמ' 407, בזה הלשון: "וכגון מה שאומרים, שאם בקצה הארץ איזה איש נחתך חוטמו או אוזנו, והדביקו לו בשר זולתו - שזה דבר ידוע באיטליאה שעושים אברים חדשים אם נחתכו, אבל עושים מבשר עצמו - ואם אחר רוצה לתת לו מבשר זרועו, כגון, שהוא עבדו, או בשביל ממון יתרצה לו. אחר כך, כל התפעלות שיהיה לאיש האחד - ירגיש זה באבר החדש; עד שלפי סיפורם, התוחב מחט בבשר זה - ירגיש כאב האחר בבשרו. ואלה רחוקים מן השכל. ואומרים, שאם ימות העבד, כשנפסד גופו - יפול חוטמו של זה. וסיפורים אלו גורמים שחוק, לא ידיעה!".

ואל תאמר, על ידי לחישה לבד⁴⁹, דאפילו אם ישים על⁵⁰ נפשו נחש מת כבר, וחגור על שלו⁵¹ - לא ישלוט בגופו חרב⁵². ובכל שכן שנאמין ביוצר כל, שעושה רצונו, "כל אשר חפץ עשה" (תהלים קטו ג)⁵³ - כי הוא אצל כל⁵⁴ אדם⁵⁵ - פעולתו הוא' בלי סוף, ואחר פעולתו לא חסרה הוייתו⁵⁶, שלא

אוצר החכמה

מכת חרב, אבל ברומח וחנית יוכל להכותו'. כי צידי הרומח והחנית אינם מחודדים כבחרב, אלא רק ראשם מחודד. היינו, הרומח והחנית מזיקים והורגים רק באמצעות דקירה ולא גם על ידי חיתוך כדרכו של החרב. ואם דברינו כנים, יתכן שגם חיבורינו מסכים שסגולה זו אינה מועילה כנגד דקירת חרב. שבדבריו הסתמיים 'לא ישלוט בגופו חרב' כוונתו לומר, שלא ישלוט בו מכת חרב המתבצעת באמצעות צידי החרב המחודדים - הוא שימושו הרגיל והשכיח של החרב, בעד שהדקירה בחודו היא שימוש חריג (יחסית) בחרב. ודוק].

52. עי' עוד תהלים קלה ו: "כל אשר חפץ ה' עשה, בשמים ובארץ, בימים וכל תהומות".

53. מבאר בדרך אגב, שביכולת הקב"ה לעשות הכל כי הוא 'מצוי אצל כל אדם' ובריאה. כלומר, אדם אינו יכול לפעול שני מעשים בו-זמנית, כי כשהוא מצוי בעשיית דבר אחד אינו מצוי אצל מעשה שני. אך הבורא המצוי בכל באותו זמן - 'כל אשר חפץ עשה'. והשווה להלן אות יד, ליד הערה 243 ובה, וש"נ.

54. כלומר, כפי שקודם בריאת העולם היתה הוויית יחודו שלימה ומוחלטת, כי אז לא היה כל נמצא בעולם והבורא היה יחיד, כך גם אחר פעולתו - בריאת העולם - לא חסרה הוויית יחודו. שלא יטען טועה, שהבריאה מיעטה וחיסרה את ייחודו. השווה שמו"ר כג א: "כך אמרו ישראל: באמת, עד שלא בראת עולמך היית אתה, משבראת אותו אתה הוא". ובמטבע ברכת 'קידוש השם' (תפילת שחרית, קודם פרשיות הקרבנות): "אתה הוא עד שלא נברא העולם, אתה הוא משנברא העולם". היינו. ללא שינוי כלל. וראה עוד בהערה הבאה.

אות לא הערה 493, שם צוטטו עוד פסקאות מענין זה.

הוכחה נוספת על 'מחיצה רוחנית ו'דקה' המגינה מפני דבר מזיק, הביא רבינו להלן אות יג מהסלמנדרא שאין אש שולטת בה, עיי"ש. 49. כלומר, אל תאמר שניתן להוכיח שיש כח שאינו נראה רק באמצעות מעשה השבעה, כי גם על ידי פעולה שאין בה השבעה מוכח שיש כח שאינו נראה, וכדלהלן.

50. חגור במכנסים שלו מבפנים. ראה הערה הבאה, ולהלן ראש אות סב.

51. משום שהממונה על הנחש חוצץ בין החרב לגופו, ראה להלן אות סב.

לגוף הענין, השווה פירוש רבינו אפרים עה"ת, בראשית ('מכתובה אשכנזית'), עמ' כו: "'והנחש היה ערום' (בראשית ג א). סגולה. מי שיקח גוף הנחש שלם, ויתן אותו חגור במכנסים שלו, לא יזיקנו חרב לעולם רק בדקירה. ומי שלוקח נחש, ארסו וראשו, ונותנו בקתא של סכין, אם יש סם המוות או כפת או תבשיל, מיד יזיע כשיתחוב בו הסכין, אפילו יש בו כישוף. כי ערום הנחש בחייו ובמותו" [ענין נתינת ארס הנחש 'בקתא של סכין' וכו', נזכר גם בספר חסידים, סי' תסח]; ספר המלאכים כת"י [=התורה והחיים בארצות המערב, א, עמ' 168 הערה 2]: "יש ממונים בדבר שמשמין על המתנים במקום ברוצגורטן במכנסים, שלא ישלוט מכת חרב, אבל ברומח וחנית יוכל להכותו. ויש שכדברים יעשה, שלא ישלוט בו מכת חרב ולא מכת ברזל" [בכל הנראה, הנאמר בפירוש רבינו אפרים עה"ת, שבסגולה זו 'לא יזיקנו חרב לעולם רק בדקירה', זהה לדברי ספר המלאכים (כת"י) 'שלא ישלוט

יפעל חכם לבב דבר הממעט הוייתו⁵⁵, ואומר (מהלס מ ו): "אין ערוך אליך"⁵⁶.

[ד]⁵⁷ ואדם לא יוכל לחשוב שתי מחשבות כאחד⁵⁸, ולא לדבר שני דברים כאחד⁵⁹, אך מחשבה אחר מחשבה ודבור אחר דבור. וה' יתעלה זכרו,

חסידים, סי' תתח [=ספר חסידים (מק"נ), סי' תקיב]; ספר הכבוד, כת"י אוקספורד, דף 44 רע"א.

כל מקורות אלו (פרט לנאמר בחיבורינו) צוטטו במילואים, מאמר ג, כדי שיהיו לעיני המעיין. אמנם, מכל המקבילות, הנאמר בחיבור קטוע לריה"ח, דף 1 ע"א, הוא הקרוב ביותר לדברי פסקה זו, עיי"ש.

58. כך הוא בחיבור קטוע לריה"ח, דף 1 ע"א (ראה הערה קודמת). ברם יש להעיר מסוד היחוד לריה"ח, אות א: "ואם תאמר, איך יאמין הלב שהקב"ה יודע כל דבר ודורש חוקר ברגע אחד? - הרי לבו של אדם יחשוב שתי מחשבות כאחת, ורואה בפעם אחת כמה מיני צבעים, ולא יחשוב זה אחר זה אלא ביהוד, כל שכן הבורא יתעלה שרואה ופוקד הכל" [עי' גם חכמת הנפש, פרק צ, עמ' קמט: "הנשמה, חושבת כמה מחשבות ברגע אחד; הכבוד, יחוד לבם ומבין אל כל מעשיהם" (תהלים לג טו)]. אמנם דברי סוד היחוד לריה"ח הובא בשינויים להלן בחיבורינו, אות כח, ושם נזכר רק: "וכן אדם רואה כמה דברים בפעם אחת", ללא ענין המחשבה, עיי"ש. וצריך עוד עיון.

עוד בענין שאין ביכולת האדם לחשוב שתי מחשבות כאחד, ועל כך שהיו מגדולי הדורות שיצאו מן הכלל, שזכו לכעין 'שני מוחות' עד שעסקו בשני ענינים שונים בו זמנית, עיי' מילואים, מאמר ד.

59. עיי' תנחומא, יתרו, יא: "שעשרת הדברות כולן בקול אחד יצאו מפי הגבורה, דבר קשה עד מאוד, מה שאין הפה של הדיוט יכול לדבר ולא האוזן יכולה לשמוע". וכעיי' בראש השנה כז ע"א: ספרי. במדבר. פיסקא קב. ועוד.

55. אם כן, אחרי שהבורא פעל דבר מה, עלינו להכריח ש'אחר פעולתו לא חסרה הוייתו'. עיי' חיבור קטוע לריה"ח, דף 1 ע"א [=עבסח"א, עמ' 148]: "קודם שעשה מעשה פעולתו, הוא היה הכל, ואחר פעולתו לא נתמעטה הוייתו. שאילו היתה ממעטת ומחסרת הויות יחודו - לא היה פועל פעולות". ובשיר היחוד (ליום שלישי, סדור עבודת ישראל, ס"ע 139): "וְלִפְנֵי הַכֹּל כָּל הָיִיתָ, וּבְהִיּוֹת הַכֹּל כָּל מְלֹאכְתְּךָ לֹא לְחֻצוֹךָ וְלֹא הַטּוֹף יְצוּרֶיךָ, אֵף לֹא מַעֲטוֹךָ/ בְּעִשְׂתְּךָ כָּל לֹא נִבְדְּלָתָ, מִתּוֹךְ מְלֹאכְתְּךָ לֹא נִחְדְּלָתָ". ובהמשך שם (עמ' 140): "לְהוֹיֹתְךָ אֵין חֲסֵרוֹן, וְלִיְחֻדְךָ אֵין יִתְרוֹן/ קִמּוּ הָיִיתָ לְעוֹלָם תִּהְיֶה, חוֹסֵר וְעוֹדֶךָ כֵּךְ לֹא יִהְיֶה". עוד נאמר שם (ליום ששי, עמ' 148): "כִּכְתֹּךְ אֵז בֵּן עֶפֶה וְדַעֲתְךָ, וְלְעוֹלָם כָּל כְּבוֹדְךָ אֶתְךָ/ וְלֹא יַעֲפֶת וְלֹא יִגְעֶת, כִּי בְּמִלְאכְתְּךָ לֹא עָמַלְתָּ". ועיי' לקמן סוף אות לו [את הכלל 'שלא יפעל חכם לבב דבר הממעט הוייתו', השווה לנאמר להלן ריש אות נג].

56. מבאר מדוע אכן לאחר בריאת העולם, שיש עוד נמצאים, 'לא חסרה הוייתו' וייחודו. כי מחמת ש'אין ערוך אליך', היינו ש'אין מי להעריך ולהדמות אליך' (פירוש מצודת דוד, תהלים שם), כל הבריאה והנמצאים חשוכים ככלום לעומתו.

57. הענין הבא נידון בשינויים והרחבות להלן אות יד, אות כח, אות מ; סוד היחוד לריה"ח, אות א; חיבור קטוע לריה"ח, דף 1 ע"א [=עבסח"א, עמ' 149]; חיבור קטוע לריה"ח, דף 31 ע"ב [=עבסח"א, עמ' 142]; שיר היחוד, ליום שלישי (סדור עבודת ישראל, עמ' 138). וראה עוד: ספר השם. עמ' ו סוט"א: ספר

"היוצר יחד לבם, המבין" אל כל מעשיהם" (תהלים לג טו)⁶⁰; "שומע תפלה, עדיך כל בשר יבאו" (תהלים סה ג)⁶¹, והרבה בריות מתפללים, זה בכה וזה בכה⁶² - והקב"ה מבין ביחד, כי הוא אצל כל⁶³.

אחרת]. אולם הבורא המצוי בכל בו זמנית הוא ממילא גם 'מבין ביחד' את כל המעשים, המחשבות והתפילות [על כך ש"הוא אצל כל מעשים" (לשון רבינו להלן אות יד) אע"פ שהם במקומות שונים, השווה סנהדרין לט ע"א: "אמר ליה כופר לרבן גמליאל: אמריתו כל בי עשרה שכינתא שריא, כמה שכינתא איכא? קרייה [=רבן גמליאל] לשמעיה [=של הכופר], מחא ביה באפתקא [=הכהו על צוארו], אמר ליה: אמאי על שמשא [=חמה] בביתיה דכופר? - אמר ליה: שמשא אכולי עלמא נחא. ומה שמשא דחד מן אלף אלפי רבוא שמשא דקמי קודשא בריך הוא נחא אכולי עלמא, שכינתא דקודשא בריך הוא על-אחת-כמה-וכמה].

רעיון זה נרמז בספר יצירה עם פירוש רב סעדיה גאון, סוף עמ' קז, עיי"ש היטב. השווה גם ספר חסידים, סי' תתח [=ספר חסידים (מק"נ), סי' תקיב]: "לפי כשיושבין לארבע קצוות בבית כנסת, כל אחד מכין כאלו שכינה כנגד פניו. שלא יאמר אדם, כיון שפונה חבירי אצלי ואני יושב במזרח וחבירי במערב, איך הקב"ה ברגע אחד לכל צד? ...ובשכינה, אין לומר איך יתכן שיפנה לארבע רוחות כאחת... שבשעה אחת בוחן כל הלבבות, וברגע אחד שומע תפילה מזה ושומע תפילה מזה, ואע"פ שזה מתפלל מה שאין זה מתפלל".

ובשיר היחוד (ליום שלישי, סדור עבודת ישראל, עמ' 138) אומר הפייטן הלא-ידוע: "כל היצורים וכל מעשיהם, וכל דבריהם ומחשבותיהם/ מראש ועד סוף תדע פלם, ולא תשפח, פי אתה אצלם/ ...הן אין דבר מן נעלם, פי לפניך נכונים פלם/ ...פי את הפל באחת תראה, לבדך תעשה כל ואיך נלאה/ ...פי על כל גוי ועל אדם יחד, על כל תדבר

60. כלומר, לבם של כל בריות העולם נסקרין לפניו ברגע אחד, הרי שהקב"ה יודע בו-זמנית את כל המחשבות השונות של בריות העולם.

ועל כך שכל בריות העולם נסקרין לפניו ברגע אחד, עי' ראש השנה יח סע"א: "וכלן נסקרין בסקירה אחת... היוצר יחד לבם, המבין אל כל מעשיהם... הכי קאמר: היוצר, רואה יחד לבם, ומבין אל כל מעשיהם". ועי' שם ברש"י. ובשיטה מקובצת, בבא מציעא נט ע"א, ד"ה 'הכל על ידי': "אבל בשערי אונאה הקב"ה דן בכבודו ובעצמו, הפורענות ממהרת לבוא, לפי שברגע אחד הוא דן כל העולם".

61. ביאורו: הקב"ה אשר הוא שומע תפילה, כל בני אדם באים לפניו ביחד להתפלל. עי' שמו"ר כא ד: "שומע תפילה [עדיך כל בשר יבאו]", אתה מוצא, בשר ודם אינו יכול לשמוע שיחת שנים כאחד, אבל הקב"ה אינו כן - אלא הכל מתפללין לפניו, והוא שומע ומקבל תפילתן"; פסיקתא רבתי, פרשה כא, דף ק ע"ב: "בנוהג שבעולם, קול אחד נכנס לתוך עשר אזנים, שמא עשרה קולות נכנסים לתוך אוזן אחת? ! ומה אם תפילות כל ברייה הוא שומע כולם כאחת; 'שומע תפילות' אינו אומר כאן, אלא 'שומע תפילה, עדיך כל בשר יבאו'. והשווה: מכילתא, בשלח, מסכתא דשירה, פרשה ח, עמ' 143.

62. כלומר, "זה מתפלל על דבר אחד, ובאותו רגע זה שואל דבר אחר" (לשון חיבור קטוע לריה"ח, דף 1 ע"א).

63. כלומר, אדם אינו יכול לשמוע ולהקשיב לכמה בקשות ביחד, כי כשהוא מצוי אצל אחד - אינו מצוי אצל שני [כמו כן, כשמצוי אצל מחשבה אחת, אינו מצוי אצל מחשבה

[ה] ⁶⁴בג' פסוקים יש בהם 'השם אחד': "שמע ישראל, השם אלהינו השם אחד" ⁶⁵(דברים ו ז); "ביום ההוא יהיה השם אחד ושמו אחד" (זכריה יד ט); "הלא אב אחד לכולנו, הלא השם אחד ⁶⁶בראנו" (מלאכי ג י). [הרי ג' פסוקים, שהודיע, כי הוא אחד בשמים ובארץ ובימים ⁶⁷, ואין עוד ⁶⁸].

[השם אחד ושמו אחד" (זכריה יד ט), "השם אחד" (דברים ו ז), "אב אחד לכולנו, הלא אל אחד בראנו" (מלאכי ג י) ⁶⁹. למה ה' פעמים 'אחד'? ⁷⁰ - כנגד ה' מינים הנמצאים בעולם ⁷¹, ואילו הן: קפואים ⁷², צמחים, חיים חיונים ⁷³.

67. עי' לדוגמא ישעיה מה ה-ו: "אני ה' ואין עוד זולתי... כי אפס בלעדי, אני ה' ואין עוד".

כלומר, 'השם אחד' נאמר בשלש פסוקים, לרמז שהקב"ה אחד בכל שלושת חלקי הבריאה - שמים, ארץ, ים.

68. בחיבור קטוע לריה"ח, שם (עי' לעיל הערה 64), שעל פיו נוסף המוסגר, נאמר כאן: '...אב אחד'. והוספתי אחריו 'לכולנו, הלא אל אחד בראנו', כי בלעדי זאת לא נימנו כאן כל חמש ה'אחד' שבפסוקים.

69. עי' סידור הרוקח, עמ' רלד: "חמש 'אחד' במקרא אצל השם". אך בפירטן אתה מוצא שם ארבע בלבד, שנשמט 'השם אחד' מהפסוק 'ביום ההוא יהיה השם אחד ושמו אחד' [אך עי' שם, עמ' רלה, ליד הערות 36-38]. ושם, עמ' רסא, ס"ע תקטו, נימנו כהלכתן. ועי' עוד: סידור הרוקח, עמ' שעד, ליד הערה 136; סודי רזי, ב, עמ' כט טו"א; ספר השם, עמ' פג טו"א.

70. מכאן עד להלן ליד הערה 75 מקורו מפתרון ספר האמונות וחרצב הבינות, עמ' 104.

71. הרמב"ם (הלכות יסודי התורה, פ"ב ה"ג) מחלק את "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לשלושה חלקים", עיי"ש.

72. ב'קפואים' נכללו כל הברואים הנקראים כיום בתואר 'דומם' [כך משמע מפתרון ספר האמונות וחרצב הבינות, שם (עי' לעיל הערה 70): "וידוע ומבואר, כי הנבחר והיקר והמנושא

בְּרָגַע אֶחָד / תִּשְׁמַע בְּרָגַע כָּל הַקּוֹלוֹת, וְעַק וְלַחַשׁ וְכָל הַתַּפְּלוֹת / אֵף תִּבִּין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם, בְּרָגַע תִּחְקֹר כָּל לִבֵּיהֶם". ובהמשך שם (סוף יום רביעי, עמ' 144) אומר שוב: "תָּמִיד דְּעִים אֶל דְּעוֹת אֶחָד, כָּל הַלְּבָבוֹת דִּירָשׁ יָחַד". ועי' עוד לקמן אות כח.

64. כדברי אות זו מובא גם בחיבור קטוע לריה"ח, דף 1 ע"א [=עבסח"א, עמ' 129], ועל פיו נעשו ההשלמות שבסוגרים מרובעות דלהלן. אמנם, שם באמצעו נכתב ענין נוסף שליתא בחיבורינו, עיי"ש [נדע, שה"ה" שבפיסקה זו המסמנת את קיצורו של שם הוי"ה, נפתח ל'השם'].

65. בפסוק: 'הלא אל אחד', ולא 'השם אחד'! [אכן, בחיבור קטוע לריה"ח, שם (עי' הערה קודמת), מצוטט 'אל אחד בראנו', עיי"ש], אם כן אין שלושה פסוקים שבהם נאמר 'השם אחד', וצ"ע. וכנראה כוונת חיבורינו לאחד משמות הקב"ה (כולל שם 'אֵל') ולא דווקא לשם 'יהוה', עי' סידור הרוקח המובא להלן הערה 69, ודוק. אמנם, בחיבור קטוע לריה"ח, שם (עי' הערה קודמת), נאמר כך: "וג' פסוקים הם שנקרא הקב"ה ['אחד']" [הנוסף בסוגריים מוכרח], ולנוסח זה לא קשה מידי.

66. נקט את 'בשמים ובארץ ובימים' כי הם כוללים את כל הבריאה, כדכתיב בשמות כ יא: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, את הים ואת כל אשר בס, וינח ביום השביעי".